

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları
Dergisi
The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/ Issue 22 (Eylül/ September 2025), s. 158-167
Geliş Tarihi-Received: 15.04.2025
Kabul Tarihi-Accepted: 25.09.2025
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.5281/zenodo.17229488

Cumhuriyet Dönemi Yapılan Halk Oylamalarının Adana'ya Yansıması (1960-1990)

The Impact of Republican Era Referendums on Adana (1960-1990)

Nesrin HANGÜL*

Öz

Halk oylamaları demokratik sistemde siyasal katılımın farklı biçimlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Halk oylamasında genel itibariyle meclis tarafından hazırlanan kanunlar halkın onayına "Evet" ya da "Hayır" şeklinde sunularak sonuca göre ya kabul edilir ya da reddedilirdi. Bu bakımdan halk oylaması Anayasanın maddelerinde değişiklik yapılmak istendiğinde bir araç görevi görmüştür. Halk oylamalarında anayasanın onaylanması ya da yapılandırılması sürecinde halkın görüşü belirleyici rol oynamıştır. Bu bağlamda Türkiye'de ilk halk oylaması 1961 Anayasasının kabulü için 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılmıştır. Sonrasında 7 Kasım 1982'de 1982 Anayasasının kabulü için ve 1982 Anayasasının bazı maddelerinin değiştirilmesi amacıyla söz konusu yıllar içinde dört defa halk oylaması yapılmıştır.

Çalışmanın amacı Cumhuriyet Döneminde söz konusu yıllarda yapılan halk oylamalarının Adana'daki sonuçlarını ve katılım düzeyini ilçeler bazında ele alarak ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın bir diğer amacı ise halk oylamalarında Adana'da gösterilen siyasi tavrı veriler üzerinden belirlemektir. Çalışma, konusu gereğince TÜİK verileri temel alınarak hazırlanmıştır. Ayrıca yerel basından, telif ve tetkik eserlerden de faydalanılmıştır. Çalışma hazırlanırken doküman analizi tekniği kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, halk oylaması, Adana.

Abstract

Referendums are one of the different forms of political participation in a democratic system. In referendums, laws generally prepared by parliament were submitted to the people for approval or rejection, and were either accepted or rejected accordingly. In this respect, referendums served as a tool when amendments to the Constitution were desired. In referendums, the people's opinion played a decisive role in the process of approving or structuring the Constitution. In this context, the first referendum in Turkey was held on July 9, 1961, for the adoption of the 1961 Constitution. Subsequently, four referendums were held during the years in question for the adoption of the 1982 Constitution and for the amendment of some articles of the 1982 Constitution.

The aim of this study is to examine the results and participation levels of the referendums held in Adana during the Republican Era, focusing on the districts. Another objective of the study is to determine the political stance shown in Adana in the referendums based on the

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-posta: nesrin_soyer@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6019-3487.

data. The study was prepared based on TUIK data as required by the subject matter. In addition, local press, copyrighted works, and research papers were also used. Document analysis technique was used in preparing the study.

Keywords: Republican Era, referendum, Adana.

Giriş

Sosyo-ekonomik bakımdan toplumların değişikliğe uğraması demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmuştur (Soysal, 2022, s. 979-980). Bu bağlamda egemenliğin kullanılması açısından üç çeşit demokrasi ayrımı vardır. Bunlar; doğrudan, yarı doğrudan ve temsili demokrasi (Kurşuncu & Safi, 2023, s. 205). Temsili demokraside halk egemenliğini bizzat kullanırken doğrudan demokraside egemenliğini tümüyle temsilcilere devretmektedir. Yarı doğrudan demokraside temsili demokrasideki gibi egemenlik kullanımı temsilciler ve halk arasında paylaşılmaktadır. Bu sistemde halk referandum, halk vetosu, halk teşebbüsü aracılığıyla egemenliğin kullanılmasına katılmaktadır (Kurşuncu & Safi, 2023, s. 205). Bu araçlardan referandum geri almak veya getirmek anlamına gelen “referre” kelimesinden türemiştir. Referandum kelimesi Türkçeye Fransızcadan geçmiştir. Siyasi bir konunun halk tarafından oylanması anlamına gelmektedir (Sevinç, 2021, s. 38). Oylama, yeni bir yasa ya da mevcut yasada değişiklik gibi konularda halkın “Evet” ya da hayır seçeneklerinden birini tercih ederek metnin kabulünü ya da reddini sağladığı halka başvuru yöntemidir (Kurşuncu & Safi, 2023, s. 205). Halk oylaması, demokrasinin geliştiği ülkelerde çok sık görülmektedir. Türkiye’de de halk oylamaları demokrasinin gelişimine önemli katkı sunmaktadır (Tunç, 2021, s. 654).

Cumhuriyet Döneminin ilk halk oylaması 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra hazırlanan 1961 Anayasasının kabul edilmesi amacıyla yapılmıştır (Özkul, 2023, s. 23). Halk oylamalarının ikincisi 1982 Anayasalarının kabulü için yapılmış olup diğer iki tanesi ise 1982 Anayasasının 175. maddesi gereğince 1987 ve 1988 yıllarında anayasal değişiklikleri içeren halk oylamalarıdır (Keskinsoy, 2011, s. 51).

Bu çalışmada da Adana’da gerçekleştirilen halk oylamalarının tarihsel ve siyasi bağlamda incelenerek seçmenin siyasi tutumunu ve bu tutumun halk oylaması sürecine nasıl yansıdığını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, halk oylamalarının Adana’daki uygulama biçimleri ve oy dağılımları analiz edilerek katılım sonuçları değerlendirilmiştir. Çalışma, Türkiye’nin siyasi dönüşüm süreçlerinde Adana özelinde verilen tepkiyi anlamak açısından büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda halk oylamalarının bölgesel etkilerini anlamaya yönelik akademik boşluğu doldurmak hedeflenmiştir.

1. 9 Temmuz 1961 Anayasa Değişikliği Halk Oylaması

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra 1961 Anayasasının kabul edilmesi amacıyla yapılan 9 Temmuz 1961 tarihli halk oylaması Cumhuriyet Dönemi’nin ilk halk oylaması olarak tarihe geçmiştir (Aydın & Taşkın, 2015, s. 81-82; Turp, 2021, s. 138). Halk oylamasının kampanyasının 22 Haziran ve 6 Temmuz tarihleri arasında yapılmasına karar verilmiştir. Bu tarihlerde anayasa konusundan başka konuların kampanyaya dahil edilmesi yasaklanmıştır (Kara, 2018, s. 717).

Milli Birlik Komitesi üyeleri tarafından yurt genelinde yoğun propaganda faaliyeti yürütülmüştür. Öncelikle 22 Haziran’dan sonra propaganda serbestliği getirilmiş bu durum bütün siyasi partilere de bildirilmiştir. Anayasayı tanıtmak amacıyla Temsilciler Meclisi’nin toplantısında üyelerin heyetler şeklinde illere gitmesine karar verilmiştir (Yeni Adana, 23 Haziran 1961, s. 1). Bu bağlamda Adana’ya gidecek heyette Hamza Eroğlu,

Suphi Baykam, Ahmet Karamüftüoğlu ve Saadettin Tokbey bulunuyordu (Yeni Adana, 23 Haziran 1961, s. 1). Anayasaya evet kampanyası kapsamında Adana'ya gelen heyet, Adana genelinde toplantılar yapmıştır. Bu toplantılar köy muhtarları, partili partisiz kalabalık vatandaş topluluğu tarafından takip edilmiş, konuşmalar dinleyenlerin onayı ve tezahüratıyla karşılanmıştır. Toplantılarda özellikle yeni anayasanın hak ve hürriyetlerle ilgili getirdiği yenilikler, sosyal adaletle ilgili fikirler üzerinde durulmuştur (Yeni Adana, 29 Haziran 1961, s. 1). Vatandaşların sordukları sorulara cevaplar verilmiş ve vatandaşlar "Evet" demeye davet edilmiştir (Yeni Adana, 5 Temmuz 1961, s. 1). Ayrıca Milli Birlik Komitesi üyeleri "Anayasa Vazife Gezisi" düzenlemiştir. Gezinin beş gün sürmesi, üyelerinin 6 Temmuz'da Ankara'ya dönmesi planlanmıştır. 11 Milli Birlik Komitesi üyesinin katıldığı bu gezide yapılan faaliyetler radyoda özet şekilde yayınlanmıştır (Yeni Adana, 1 Temmuz 1961, s. 1). Bu gezi kapsamında da Kâmil Karavelioğlu 5 Temmuz'da bir günlüğüne Adana'yı ziyaret etmiştir. Anayasayı tanıtan konuşmalar yapmıştır. Toplantıya katılan vatandaşlara afiş ve broşürler sunulmuştur (Yeni Adana, 5 Temmuz 1961).

Dört ay gibi kısa sürede hazırlanan 1961 Anayasa taslağı 9 Temmuz'da %61,74 "Evet" oylarıyla halk tarafından kabul edilmiştir. Katılım oranı %81 olarak gerçekleşmiştir. Halk oylamasına 12.735.009 kayıtlı seçmenden 10.322.169 kişi katılmıştır. Oyların 10.282.561'i geçerli sayılmıştır. Yeni Anayasaya "Evet" diyenlerin sayısı 6.348.191 iken "Hayır" diyenlerin sayısı 3.934.370'te kalmıştır. Böylece 1961 Anayasası çoğunluğun "Evet" oylarıyla kabul edilmiştir (Topçu& Akılmak Topçu, 2017, s. 66; Aydın& Taşkın, 2015, s. 87; Tuğluoğlu, 2019, s. 157). Adana'da da yoğun propagandalar neticesinde %55,2 "Evet" oyuyla 1961 Anayasası kabul edilmiştir. Oylamaya katılım %75,7 olarak gerçekleşmiştir. Hayır diyenlerin oranı ise %44,8'de kalmıştır.

Tablo 1: 1961 Anayasası Halk Oylamasının Adana'daki Sonuçları

İlçeler	Sandık Sayısı	Kayıtlı Seçmen Sayısı	Oy Kullanan Seçmen sayısı	Katılım Oranı %	Geçerli Oy Oranı	Evet Oy Oranı	Hayır Oranı
Merkez	406	104.215	76.094	73	99,7	56,4	43,6
Bahçe	58	13.479	11.697	86,8	99,4	43,7	56,3
Ceyhan	153	37.748	29.947	79,3	100	63,3	36,7
Feke	53	7.053	5.306	75,2	99,7	67,3	32,7
Kadirli	92	21.517	14.389	66,9	99,7	51,3	48,7
Karaisali	103	18.836	15.317	81,3	99,6	35,7	64,3
Karataş	81	12.594	10.330	82	99,8	67,2	32,8
Kozan	135	29.483	20.348	69	99,7	51,2	48,8
Mağara	35	7.705	6.729	87,3	100	72,3	27,7
Osmaniye	97	21.816	17.580	80,6	99,8	43,5	56,5
Pozantı	22	5.191	2.996	57,7	99,8	61,9	38,1
Saimbeyli	26	5.253	4.012	76,4	99,6	62,3	37,7
Yumurtalık	26	6.482	5.805	89,6	99,6	71,8	28,2
Toplam	1287	291.372	220.550	75,7	99,7	55,2	44,8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2008, s. 197).

Tablo 1'deki bilgiler incelendiğinde oylamaya katılım oranı vilayet genelinde %75,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranın altında kalan ilçeler Pozantı, Kozan, Kadirli, Feke ve Merkez kazaları olmuştur. 1961 Anayasasının oylanmasında katılım oranı en fazla %89,6 ile Yumurtalık iken %57,7 ile en az Pozantı'da gerçekleşmiştir. En fazla "Evet" oyu %72,3 ile Mağara iken en düşük "Evet" oyu veren ilçe de %35,7 ile Karaisalı olmuştur. Aynı zamanda da %64,3 ile Karaisalı en yüksek hayır oyu veren ilçe olmuştur.

Tablo genel olarak yorumlandığında Karaisalı, Bahçe ve Osmaniye ilçelerinde yeni anayasaya hayır denilmiştir. Bu durumun ortaya çıkması bu ilçelerde muhalif grubun daha baskın olduğunu göstermektedir. Mağara, Yumurtalık, Ceyhan ve Kozan gibi ilçelerde "Evet" oyunun fazla çıkması ise ekonomik beklentiler ve ideolojik yakınlıkla açıklanabilir. Katılım oranı bakımından bütün ilçelere bakıldığında ciddi farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıkların siyasi ilgisizlik ya da ulaşım gibi sorunlardan kaynaklandığı ifade edilebilir.

2. 7 Kasım 1982 Anayasa Değişikliği Halk Oylaması

1961 Anayasası gibi 1982 Anayasası da askeri bir darbeden sonra halk oylaması neticesinde kabul edilmiştir. 12 Eylül 1980'de meydana gelen darbe sonucunda Danışma Meclisi kurulmuştur (Sunay, 2019, s. 84-85). Meclise yeni bir anayasa hazırlama görevi verilmiş ve meclis içerisinde seçilen 15 kişilik Anayasa Komisyonu anayasa tasarısını hazırlamıştır (Şahin, 2015, s. 52-53). 1982 Anayasa tasarısının 7 Kasım 1982'de halkın onayına sunulmasına karar verilmiştir (Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (BDİE), 1983, s. IX). Devlet Başkanı Kenan Evren, yeni anayasayı devlet adına tanıtmak üzere yurt gezisine çıkmış ve anayasanın değişik ve önemli maddelerini halka anlatmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1984, s. 8301). Konuşmalarına basında geniş yer verilmiş ve Anayasayı halka tanıtan broşür ve afişler bastırılmıştır (Taşdelen& Aydoğan, 2023, s. 826-827).

24 Eylül 1982'de "Anayasanın Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Bu kanun hükümlerine göre oylama gerçekleştirilmiştir. Oylama işlemlerinin sağlıklı ve düzenli yürütülmesi için oylamadan Yüksek Seçim Kurulu sorumlu tutulmuştur. Yüksek Seçim Kurulunun görevleri, seçimlerin temel hükümleri, seçmen kütükleriyle ilgili gereken hususlar bu kanunda belirtilmiştir (Resmî Gazete, 25 Eylül 1982, s. 1-3).

Halk oylamasında beyaz ve mavi olmak üzere iki ayrı renkte pusula basılmıştır. Oylamada beyazın üzerinde "Kabul", mavinin üzerinde "Red" yazılı iki çeşit oy pusulası kullanılmıştır. Halk oylamasına katılmayanlar hakkında beş yıl içinde yapılacak olan hiçbir genel, yerel ve ara seçimlerde oy kullanamayıp aday olamayacaklarıyla ilgili bir kanun çıkarılmıştır (Resmî Gazete, 25 Eylül 1982, s. 2-3). Bundan dolayıdır ki halk oylamasının katılımı %91,3 oranında olmuştur. %91,4 oranında kabul oylarıyla 1982 Anayasası kabul edilmiştir. 9 Kasım 1982 tarih ve 17863 Mükerrer Sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (BDİE, 1983, s. VII, XI).

Tablo 2: 1982 Anayasasının Adana'daki Halk Oylaması Sonuçları

İlçeler	Sandık Sayısı	Kayıtlı Seçmen Sayısı	Oy Kullanan Seçmen sayısı	Katılım Oranı %	Geçerli Oy Oranı	Evet Oy Oranı	Hayır Oranı
Merkez	955	331.413	294.820	89	99,8	89,7	10,3
Bahçe	96	24.419	23.521	96,3	99,6	88,3	11,7
Ceyhan	213	58.150	54.171	93,2	99,8	92	8

Feke	48	9.599	9.160	95,4	99,7	88,7	11,3
Kadirli	155	40.375	38.322	94,9	99,8	94,1	5,9
Karaisali	119	24.205	22.983	95	99,8	91,7	8,3
Karataş	93	16.756	15.831	94,5	99,9	95,3	4,7
Kozan	201	51.581	48.725	94,5	99,8	93,4	6,6
Osmaniye	173	52.527	48.473	92,3	99,8	86,4	13,6
Pozantı	29	7.245	6.746	93,1	99,7	91,2	8,8
Saimbeyli	40	8.361	7.668	91,7	99,8	90,4	9,6
Tufanbeyli	45	9.991	9.484	94,9	99,9	93,1	6,9
Yumurtalık	30	8.126	7.819	96,2	99,9	96,4	3,6
Toplam	2.197	642.708	587.722	91,4	99,8	90,6	9,4

Kaynak: (BDİE, 1983, s. 154).

Tablo 2’de Adana’ya ait veriler Türkiye sonuçlarıyla karşılaştırıldığında dikkat çekici bir farklılık sergilemektedir. İl genelinde katılım oranı %91,4 olarak gerçekleşmiş olup, bu oran %91,3 olan ülke ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Bu durum, Adana’da anayasal sürece yüksek düzeyde katılım gösterildiğini ifade etmektedir. Fakat anayasa değişikliği için verilen “Evet” oylarında Adana, Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Ülke genelinde “Evet” oylarının oranı %91,4 iken, Adana’da bu oran daha düşük seviyede gerçekleşmiştir. Dahası “Hayır” oylarının oranı Adana’da %9,4 ile ülke ortalaması olan %8,6’nın üzerinde seyretmiştir. Bu veri, Adana’da anayasa değişikliğine yönelik eleştirel tutumun ülke geneline kıyasla daha belirgin olduğunu göstermektedir.

Tablo 2 ilçeler bazında incelendiğinde Yumurtalık, Karataş ve Kadirli ilçelerinde seçmenin %94 üzerinde “Evet” demesi bu ilçelerde anayasa değişikliğine yüksek oranda destek verildiğini göstermektedir. Osmaniye, Bahçe ve Merkez ilçelerinde “Hayır” oylarının %10’un üzerinde olması anayasa değişikliğine karşı güçlü muhalefetin olduğunun en önemli belirtisidir.

3. 6 Eylül 1987 Anayasa Değişikliği Halk Oylaması

12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen askeri müdahale sonrasında siyasi partiler Milli Güvenlik Kurulu tarafından kapatılmıştır (Ulu, 2024, s. 26). 7 Kasım 1982 tarihinde halk oylamasıyla kabul edilen yeni anayasanın “Geçici 4. Maddesi” ile kapatılan siyasi parti liderliği yapan isimlere 5-10 yıl arasında siyasi yasak getirilmiştir (Çelebi, 2021, s. 302). Bu yasaklar 1982 Anayasasıyla birlikte genişletilmiş korunur hale getirilmiştir. Süleyman Demirel bu yasakları hiçe sayarak ara seçim döneminde yaptığı mitinglerle bu yasakların tartışılır hale gelmesini sağlamıştır. Sonrasında hükümetin üzerinde bu yasakların kaldırılmasıyla ilgili kamu baskısı meydana gelmiştir (Yavaşca, 2023, s. 527). Bundan dolayı Başbakan Turgut Özal ve 199 Milletvekili, Anayasa değişikliklerinin genişletilmesi, siyasi yasakların kaldırılması amacıyla 67, 75, 175 ve geçici 4. maddelerinde değişiklik yapılması amacıyla TBMM’ye teklif sunmuştur. Bu teklif mecliste yapılan görüşmeler sonucunda 3361 Sayılı Kanun’la kabul edilmiştir (Karadeniz, 2018, s. 66).

6 Eylül 1987’de yapılan oylamada katılım %93,6 olmuştur. Seçmenin %50,2’si Anayasa değişikliğine “Evet” oyu verirken %49,8’i “Hayır” oyu vermiştir. Oylamada 75.000 farkla “Evet” oyu kazanmıştır. Böylece siyasete damga vuracak olan liderlerin siyasi yasakları kaldırılmıştır (Yavaşca, 2023, s. 527-528). Seçmen yaşı 22’den 20’ye

düşmüş, milletvekili sayısı 400'den 450'ye yükseltilmiştir. Ayrıca Anayasada değişiklik yapma usullerine kolaylık getirilmiştir (Tunç, 2024, s. 483).

1987 yılında gerçekleştirilen halk oylaması, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Adana ili özelinde yapılan inceleme hem seçmen katılımı hem de oy tercihleri açısından dikkat çekici bulgular sunmaktadır.

Tablo 3: 1987 Halk Oylamasının Adana'daki Sonuçları

İlçeler	Sandık Sayısı	Kayıtlı Seçmen Sayısı	Oy Kullanan Seçmen sayısı	Katılım Oranı %	Geçerli Oy Oranı	Evet Oy Oranı	Hayır Oranı
Merkez	1.253	443.535	402.367	90,7	94,8	57,6	42,4
Bahçe	40	9.134	8.835	96,7	95,5	41,2	58,8
Ceyhan	250	72.488	68.006	93,8	95,5	58,3	41,7
Düziçi	91	24.997	23.519	94,1	96,9	57,1	42,9
Feke	50	12.148	11.826	97,3	95,5	58,4	41,6
Kadirli	200	52.692	50.443	95,7	96,6	46,6	53,4
Karaisalı	121	28.782	27.440	95,3	96,3	44,5	55,5
Karataş	67	13.754	13.143	95,6	96,8	52,8	47,2
Kozan	253	64.686	62.466	96,6	95,6	56,2	43,8
Osmaniye	218	71.853	65.543	91,2	95,7	51,2	48,8
Pozantı	36	9.196	8.886	96,6	96,4	42,5	57,5
Saimbeyli	47	10.618	10.007	94,2	94,5	59,2	40,8
Tufanbeyli	54	12.612	12.049	95,5	97	57,9	42,1
Yumurtalık	39	11.332	10.982	96,9	96,6	41,9	58,1
Toplam	2.719	837.827	775.512	92,6	95,4	55,2	44,8

Kaynak: (BDİE, 1987, s. 112)

Tablo 3'teki veriler incelendiğinde, Adana'da şimdiye kadar gerçekleştirilen halk oylamaları arasında 1987 oylamasına katılımın son derece yüksek olduğu görülmektedir. Tüm ilçelerde katılım oranı %90'ın üzerinde gerçekleşmiş, bu durum halkın siyasal süreçte aktif biçimde dahil olma isteğini ortaya koymasından önemlidir.

Katılımın yüksek olmasına rağmen "Evet" ve "Hayır" oyları arasındaki farkın görece az olması, seçmenlerin siyasal bilinç düzeyinin arttığını ve daha sorgulayıcı bir tutum benimsediğini göstermektedir. Adana ili, katılım oranı bakımından ülke ortalamasının gerisinde kalsa da %55,2'lik "Evet" oy oranıyla ülke ortalaması olan %50,2'nin üzerinde bir destek sergilemiştir. Bu durum, anayasa değişikliğine yönelik genel eğilimin Adana'da daha olumlu karşılandığını ortaya koymaktadır.

İlçeler düzeyinde yapılan değerlendirmede, en yüksek "Evet" oy oranı %59,2 ile Saimbeyli ilçesinde görülürken; en yüksek "Hayır" oy oranı %58,8 ile Bahçe ilçesinde gerçekleşmiştir. Bahçe, Kadirli, Karaisalı, Pozantı ve Yumurtalık ilçelerinde anayasa değişikliğine yönelik "Hayır" oylarının yüksek çıkması, bölgesel siyasal eğilimlerin

çeşitliliğini göstermektedir. Sonuç olarak, Adana genelinde %55,2'lik "Evet" oy oranıyla anayasa değişikliği kabul edilmiştir.

4. 25 Eylül 1988 Anayasa Değişikliği Halk Oylaması

Türk siyasi tarihinin dördüncü halk oylamasıdır. Halk oylaması, 1982 Anayasasının 127. maddesinde yer alan yerel seçimlerin beş yılda bir yapılmasını öngören hükmün değiştirilmesi için yapılmıştır (Sevinç, 2021, s. 43). 1987 genel seçimlerinde iktidarda olan Anavatan Partisi ve Başbakan Turgut Özal beklenenden düşük oy almıştır. Başbakan Turgut Özal, Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in 1989'da görev süresinin dolması ve kendisinin de Cumhurbaşkanı olmak istemesi nedeniyle kaybettiği bu siyasi prestiji toparlayabilmek adına 1989'da yapılacak olan yerel seçimleri öne almaya karar vermiştir (Güler, 2023, s. 132-133). Bu süreç Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yerel seçimlerin öne alınmasıyla ilgili 3394 ve 3420 Sayılı Kanunları kabul etmesiyle başlamıştır. Fakat ana muhalefet partisinin Anayasa Mahkemesine yaptığı itiraz sonucunda bu iki kanun Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle iptal edilince Anavatan Partisi de bu iptal kararını anayasa değişikliğiyle aşmaya karar vermiştir (Güler, 2023, s. 133). Konuyla ilgili öneri 3476 Sayılı Kanunla meclise gelmiş yapılan oylama sonucunda 283 kabul 93 ret oylarıyla kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, anayasa değişikliğini doğrudan onaylama yetkisine sahip olmadığından, TBMM'ye iade etmek yerine halk oylamasına sunmayı tercih etmiştir (Kurşuncu & Safi, 2023, s. 213).

25 Eylül 1988'de yapılan halk oylamasında 26.739.227 kayıtlı seçmenden 23.750.873 kişi oylamaya katılmıştır. İl ve ilçe seçim kurullarındaki hâkim ve diğer yetkililerle sandık kurullarında yaklaşık 720 bin kişi görev almıştır. Katılım oranı %88,8 olarak gerçekleşmiştir. Oyların %96,7'si geçerliken %3,3'ü geçersiz kabul edilmiştir. Oylamada %65 "Hayır", %35 "Evet" çıkmıştır. Bu sonuca göre yerel seçimler öne alınmamıştır. Türkiye'de yapılan en anlamsız halk oylaması olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca Türkiye'de halkın en yüksek oranda "Hayır" dediği halk oylaması olarak da tarihe geçmiştir (Yeni Adana, 26 Eylül 1988, s. 1; Sevinç, 2021, s. 43).

Halk oylamasının ardından Adana'daki siyasi parti il başkanlarından SHP İl Başkanı Yergök, oylamanın güven oylaması olarak algılandığını ortaya çıkan sonucun ise ANAP için güvensizlik olduğunu belirtmiştir. DYP İl Başkanı Ahmet Şanal da DYP olarak halk oylamasından istedikleri sonucu aldıklarını fakat iktidar açısından bu sonucun hezimet olduğunu ifade etmiştir. RP İl Başkanı Recep Kırış, oylama sonuçlarına göre Özal hükümetinin istifa etmesi gerektiğini söylemiştir. İktidar partisi ANAP İl Başkanı Yılmaz ise, parti olarak Adana'da %30 oranında oy aldıklarını sadece geçen seçime göre %2,5 oranında bir oy kaybının olduğunu belirtmiştir (Yeni Adana, 27 Eylül 1988, s. 1).

Tablo 4: 1988 Halk Oylamasının Adana'daki Sonuçları

İlçeler	Sandık Sayısı	Kayıtlı Seçmen Sayısı	Oy Kullanan Seçmen sayısı	Katılım Oranı %	Geçerli Oy Oranı	Evet Oy Oranı	Hayır Oranı
Seyhan	860	309.707	261.780	84,5	96,7	31,1	68,9
Yüreğir	460	152.564	134.673	88,3	96,4	26,7	73,3
Aladağ	38	9.612	8.896	92,6	97,3	32,6	67,4
Bahçe	40	9.641	8.943	92,8	96	39,1	60,9
Ceyhan	248	76.371	67.128	87,9	97,3	26,6	73,4

Düziçi	94	26.283	23.478	89,3	96,7	24,6	75,4
Feke	48	11.666	10.805	92,6	96,1	24,5	75,5
Kadirli	202	56.176	50.694	90,2	97,5	36,7	63,3
Karaisalı	83	19.269	17.615	91,4	96,4	40,9	59,1
Karataş	67	14.819	13.350	90,1	97	29,2	70,8
Kozan	263	68.564	63.489	92,6	97,2	29	71
Osmaniye	221	76.133	64.926	85,3	97	30,8	69,2
Pozantı	36	9.586	8.720	91	96,4	34,8	65,2
Saimbeyli	47	10.533	9.782	92,9	96,7	30,1	69,9
Tufanbeyli	54	12.542	11.393	90,8	96,7	28,8	71,2
Yumurtalık	32	12.125	11.090	91,5	96,5	37	63
Toplam	2.793	875.608	766.762	87,6	96,8	30,2	69,8

Kaynak: (BDİE, 1988, s. 68-69)

Adana’da yerel seçimlerin öne alınmasıyla ilgili yapılan 1988 tarihli halk oylamasında %69,8 ile “Hayır” oyu birinci çıkmıştır. Bu oran %65 olan ülke ortalamasının epey üzerinde bir değere sahipken katılım oranı bakımından %88,8 olan ülke ortalamasının altında kalmıştır. Halk oylaması ilçeler açısından incelendiğinde en yüksek katılımın Saimbeyli ilçesinde olduğu görülmektedir. En az katılım ise %84,5 ile Seyhan ilçesinde yaşanmıştır. Bu durum Seyhan ilçesinin nüfusunun ve siyasi çeşitliliğinin fazla olmasına bağlanabilir. Bütün ilçelerde oranlar farklı olsa da Adana genelinde “Hayır” oyu verilmiştir. En fazla “Hayır” oyu veren ilçe %75,5 ile Feke olurken en fazla “Evet” oyu 40,9 ile Karaisalı’dan çıkmıştır.

Sonuç

1961 oylaması Adana özelinde değerlendirildiğinde, anayasayla ilgili yapılan toplantılar halkın ilgisini çekmiş ve katılımı artırmıştır. %55,2 “Evet” oyuyla anayasanın kabul edilmesi ve %75,7 oranında katılım sağlanması, propaganda faaliyetlerinin etkili olduğunu göstermektedir. 1961 Anayasası’nın halkoylaması sürecinde Adana’ya bağlı ilçelerde ortaya çıkan oy dağılımı ve katılım oranlarında ciddi farklılıklar görülmüştür. Katılımın en düşük olduğu Pozantı (%57,7) ve en yüksek olduğu Yumurtalık (%89,6) gibi ilçeler ulaşım ve siyasi ilgisizlik gibi faktörlerin halkoylamasına katılımı doğrudan etkilediğini göstermektedir. Benzer şekilde, Karaisalı, Bahçe ve Osmaniye gibi ilçelerde “Hayır” oylarının yüksek çıkması, bu bölgelerde muhalif siyasal grupların daha etkin olduğunu ve anayasa taslağına yönelik eleştirel tutumun yaygınlaştığını düşündürmektedir.

Adana’da 1982 Anayasasının değişikliğiyle ilgili halkoylamasına ilişkin veriler, bölgesel siyasal tutumların ülke geneliyle kıyaslandığında belirgin farklılıklar sergilediğini ortaya koymaktadır. İl genelinde %91,4 gibi yüksek bir katılım oranı yakalanmış olması, anayasal sürece ilginin fazla olduğunu göstermektedir. Bu oran, Türkiye ortalamasının (%91,3) üzerinde seyretmekle birlikte, anayasa değişikliğine verilen “Evet” oylarının oranı Adana’da ülke ortalamasının altında kalmıştır. Aynı şekilde “Hayır” oylarının %9,4 ile ülke ortalamasının (%8,6) üzerinde gerçekleşmesi, Adana’da anayasa değişikliğine yönelik eleştirel yaklaşımın daha belirgin olduğunu göstermektedir. İlçeler düzeyinde yapılan analiz sonucunda Yumurtalık, Karataş ve Kadirli gibi ilçelerde %94’ün üzerinde “Evet” oyu çıkması, anayasa değişikliğine yüksek düzeyde destek

verildiğini göstermektedir. Buna karşılık Osmaniye, Bahçe ve Merkez ilçelerinde “Hayır” oylarının %10’un üzerinde olması, bu bölgelerde güçlü bir muhalefetin varlığını ve anayasa değişikliğine yönelik eleştirel tutumun daha yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

Adana’daki 1987 halk oylaması verileri Adana’da seçmenin daha bilinçli ve sorgulayıcı hale geldiğini göstermesi bakımından önemlidir. Tüm ilçelerde %90’ın üzerinde gerçekleşen katılım, demokratik katılımın yaygınlığını ortaya koymaktadır. “Evet” oylarının %55,2 ile ülke ortalamasının (%50,2) üzerinde olması, anayasa değişikliğine yönelik olumlu yaklaşımı yansıtsa da Bahçe, Kadirli, Karaisalı gibi ilçelerde “Hayır” oylarının yüksekliği, farklı ideolojilerin varlığını açıkça göstermektedir. Bu halkoylaması, Adana’da siyasal kutuplaşmanın dengeli biçimde dağıldığını ve seçmenlerin ideolojik yönelimlerinin daha belirgin hale geldiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, Türkiye’de demokratikleşme sürecinin olumlu şekilde ilerlediğine işaret etmektedir.

1988 halk oylamasıyla Adana’da katılım oranı %87,6 gibi yüksek bir düzeyde gerçekleşmiş olmasına rağmen, “Hayır” oylarının %69,8’e ulaşması, halkın anayasa değişikliğini açık biçimde reddettiğini ve siyasal manipülasyona karşı tutum benimsediğini göstermektedir. Bu oylama, Adana’da halkın siyasal bilinç düzeyinin olgunlaştığını ve anayasal süreçleri yalnızca teknik değil, siyasal bağlamda da değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Türkiye genelinde en yüksek “Hayır” oranına sahip referandum olması, Adana’nın bu süreçteki tutumunu daha da anlamlı kılmıştır.

Adana, dört halk oylamasında da yüksek katılım oranlarıyla dikkat çekmiş; ancak oy tercihleri bakımından çoğu zaman ülke ortalamasından sapan, daha eleştirel ve sorgulayıcı bir tutum sergilemiştir. Özellikle 1988 halk oylamasında ortaya çıkan “Hayır” oyları Adana seçmeninin siyasal manipülasyonlara karşı duyarlılığını ve demokratik bilinç düzeyini ortaya koymaktadır. İlçelerdeki sosyo-ekonomik beklentiler halkoylaması sonuçlarını doğrudan etkilemiştir. Bahçe, Karaisalı, Osmaniye gibi ilçeler muhalif eğilimleriyle öne çıkarken, Yumurtalık, Kadirli, Saimbeyli gibi ilçelerde anayasa değişikliklerine daha fazla destek verilmiştir.

Kaynakça

- Aydın, S. & Taşkın, Y. (2015). *1960’tan günümüze Türkiye tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (BDİE) (1983). *Türkiye Cumhuriyeti anayasası halkoylaması sonuçları*, 7.11.1982. Ankara: DİE Matbaası.
- Çelebi, O. (2021). Siyasi yasakların sonu: 6 Eylül 1987 referandumunda Erdal İnönü ve Bülent Ecevit’in faaliyetleri. *History Studies*, 13(1), 301-322.
- Güler, F. (2023). Türkiye’s referendum experience. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6(1), 127-140.
- Kara, N. (2018). 1960 askeri müdahale öncesi Tireli demokratların çekmiş olduğu telgraflar ve 1961 halk oylamasında Tire sonuçları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII(37), 715-731.
- Karadeniz, Y. (2018). Demokratik referandum ilkeleri ışığı altında Türkiye’deki 1987 halkoylamasına yönelik bir analiz. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 58-74.
- Keskinsoy, Ö. (2011). Anayasa değişikliklerine dair kanunlar bakımından “onay”, “veto” kavramlarının anlamı ve referandum sürecinde yargısal denetim sorunu. *EÜHFD*, XV(3-4), 47-68.

- Kurşuncu, T. & Safi, İ. (2023). Referandum ve plebisit kavramları doğrultusunda Türkiye'nin referandum ve plebisit tarihi. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 7(13), 204-223.
- Özkuş, F. (2023). 1961 Anayasası'nın Türk anayasacılığındaki yeri ve önemi. *HKÜHFD*, 13(25), 15-61.
- Sevinç, H. (2021). Demokrasi bağlamında referandum uygulaması: Türkiye örneği. *Alınları Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 29-50.
- Soysal, M. (2022). 7 Kasım 1982 tarihli anayasa halkoylaması üzerine bir değerlendirme: Plebisit mi, referandum mu?. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXII(45), 977-1005.
- Sunay, C. (2019). Türk siyasal hayatında danışma meclisi. *İnsan & İnsan*, 6(19), 79-97.
- Şahin, E. (2015). 1982 anayasasının hazırlanış sürecinde başkanlık sistemi tartışmaları ve yürütmenin güçlendirilmesi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 43-67.
- Taşdelen, E. & Aydoğan, E. (2023). 1982 Referandumunda yapılan evet kampanyası ve toplumu yönlendirme çabaları. E. Ünlen (Haz.), 10. *Uluslararası Atatürk Kongresi* içinde (s. 809-848). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Topçu, İ. & Akılmak Topçu, S. (2017). Adnan Menderes'in yargılanması ve idamı. *Akademik Bakış Dergisi*, 61, 59-80.
- Tuğluoğlu, F. (2019). 1961 anayasa referandumu ve DP tabanı. *Akademik Bakış*, 12(24), 135-162.
- Tunç, B. & Çelik, E. (2021). Türkiye'de yapılan halkoylamaları ve bunların Ağrı'daki yansımaları. *Karadeniz Araştırmaları*, XVIII(71), 653-670.
- Tunç, B. (2024). 1982 anayasası'ndaki ilk değişiklikler üzerine tarihi ve hukuki açıdan bir genel değerlendirme (1982-2001 dönemi). *DÜHFD*, 29(51), 477-528.
- Turp, M. (2021). Darbe sonrası siyasal gelişmeler (1961-1971). N. Koç (Ed.), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, içinde (s. 135-166). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Türkiye, İl İl: Dünyü, Bugünü ve Yarını (1984). *Yurt Ansiklopedisi*. İstanbul: Anadolu Yayıncılık.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2008). Halk oylamaları sonuçları 2007, 1988, 1987, 1982, 1961. Ankara: TÜİK Matbaası.
- Ulu, S. (2024). 1980 askeri müdahalesinden mahalli seçimlere (1984 mahalli idareler seçimleri üzerine bir değerlendirme). *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(31), 25-35.
- Yavaşca, K. (2023). ANAP iktidarında sonun başlangıcı: 25 Eylül 1988 referandumu. *Akademik Hassasiyetler*, 10(22), 518-540.
- Yeni Adana*, 1 Temmuz 1961, s. 1.
- Yeni Adana*, 23 Haziran 1961, s. 1
- Yeni Adana*, 29 Haziran 1961, s. 1.
- Yeni Adana*, 5 Temmuz 1961, s. 1.
- Yeni Adana*, 26 Eylül 1988, s. 1.
- Yeni Adana*, 27 Eylül 1988, s. 1.